

За сестрою (скорочено)

Андрій Чайковський

I

Село Спасівка знаходилося на правому березі ріки Самари, недалеко від Дніпра. Воно нічим не відрізнялося від інших, не пишалося хоробами, бо були то страшні часи татарських набігів на Україну, і ніхто не був упевнений у завтрашньому дні.

У Спасівці жив славний козацький рід Судаків. На той час у родині були сімдесятирічний дід Андрій, син Степан із дружиною Палажкою, діти — п'ятнадцятирічний Павло та тринадцятирічна Ганна. Старший брат Петро вже пішов на Запоріжжя.

Дід привчав Павлуса до лицарського ремесла — їздити на коні, кидати спис та аркан, стріляти з лука, орудувати шаблею, розповідав про звичаї козаків та їхні пригоди. Павлусь багато дечого навчив і сестру Ганну, а та захищала брата перед батьками.

Якось у неділю увечері дід Андрій відчув дивний неспокій. А серед ночі церковний дзвін забив на сполох. У село ввірвалися татари, запалили хати, стали ловити дівчат і хлопців. Селяни захищалися, як могли, але полягли під ножами татар, серед них дід і мати Павлуса. Ганну та батька нападники захопили в полон. Павлуса вдарили по голові, коли він кинувся захищати сестру. Отямившись, хлопець відв'язав татарського коня, вискочив за огорожу й помчав у степ. Навздогін йому полетіли стріли й одна поранила.

II

Безкрай степ. Свиридова могила — умовне місце збору козаків, сторожовий пост.

Вартовий Семен Непорадний — перший силач на Січі — здивувався, побачивши вранці заграву на заході. Потім зрозумів, що то далека пожежа, і побачив, як мчить до нього хлоп'я на татарському коні. На березі знесилений вершник упав. Це був Павлусь.

Семен вийняв стрілу, промив рану й закутав хлопця. Припинаючи коня, помітив, що сідло занадто важке, й знайшов червінці. Ось приїхали козаки. Непорадний розповів їм про дитину й спалену Спасівку. Один із козаків, Петро Судак, пізнав свого брата. Дід Панас перев'язав Павлусеві рану й дав зілля.

III

Непорадний помітив, як до їхнього обозу підкрадається татарин, і вирішив, що піймає того арканом. Так і зробив, хоч довелося поборотися з ворогом. Татарин розповів, що в їхньому загоні чотириста чоловік під керівництвом Мустафи-ага, сина Девлет-Гірея. Кіш обтяжений награбованим добром та ясиром (полоненими дівчатами її хлопцями).

До козаків Тріски приєднався загін Андрія Недолі. Виникла сварка через те, що козаки не вартували свій кіш і Недоля підійшов до них непомітно.

Полонений татарин запропонував Павлусеві помінятися з ним сідлами, але Семен

викрив його намір заволодіти схованими червінцями.

Козацькі ватажки постановили звільнити полонених. Одні козаки виманяють татар з коша, ніби втікаючи, інші нападуть і відберуть ясир.

У Павлуса забилося серце від самої думки, що він побачить знаменитий козацький бій із поганцями. Петро із сумом попросився з братом, бо був відважний і не жалів себе.

Татари погналися за загоном Тріски. А Недолі все щось не видно. Ватажок розвернувся й прийняв бій. Тут підоспів і другий загін. Татари були розбиті наголову, а їхній проводир потрапив у полон. Павлусь побачив, що козаки сильніші, й почав сподіватися на порятунок тата й сестри.

V

Татарські бранці зрозуміли, що козаки хочуть їх визволити, і вирішили допомогти їм. Степанові Судаку вдалося розв'язати руки собі, потім іншим. Кинулися в комиші. Татарам ніколи було їх ловити, вони втікали з тим, що залишилося.

Козаки знайшли втікачів, нагодували, посадили на вози й відправили додому. Павлусь запропонував батькові й братові вирушити в Крим на пошуки Ганни, але ті сказали, що це неможливо. Тоді Павлусь уночі взяв припасів, коня й поїхав шукати сестру сам.

VI

Хлопчик довго їхав степом, знаходячи безпечні місця для відпочинку. Одного разу він прокинувся від штурхана. Це був харциз, степовий розбишака. Павлусь вихопив пістоль, а розбійник швидким рухом вибив його, потім зв'язав полоняника, повіз і продав татарам, їхав задоволений, та зустрів ватагу Недолі. Семен Непорадний упізнав коня й сідло Павлуса. Розбійника допитали. Це був знаменитий запроданець, потурнак Карий, який продавав людей у рабство. Татарин, що пристав до козаків, упізнав у харцизові того, хто зарізав і пограбував його батька, й розправився з ним.

VII

Павлусь, поплакавши, заспокоївся. Він вирішив, що вивчатиме мову татар, їхні звичаї, і це допоможе йому потрапити в Крим, знайти сестру. Єдине, на що не погоджувався — змінити віру, зректися хреста.

Татарські купці зупинилися в селі Коджамбаку в дуже багатого Сулеймана-ефенді. Павлуса подарували Мустафі, синові Сулеймана, й відвели до прислуги. Там хлопець познайомився з невільником Остапом Швидким, став розпитувати про можливість утечі. У розмові з Мустафою Павлусь вів себе гордо й незалежно, і тому пан звелів його випороти й відправити до конюхів.

Павлусь любив коней. Він охоче виконував усі роботи й готувався до втечі.

Вибрав найкращого коня й опинився в степу. Коли хтось питав, куди їде, відповідав, що має термінову справу. Та один татарин не повірив, зв'язав і повіз у Коджамбак. Павлусь придумав історію, що їде по знахаря для хворого панського сина, і татарина теж покарають, якщо він цьому перешкодить. Татарин злякався і втік, а Павлусь повернувся до табуна. За те, що повернувся сам, кару втікачеві пом'якшили — двадцять

ударів дротяною нагайкою і продати. Коли почали виголошувати присуд, до двору під'їхав мулла. Він звернувся до гяурів (невірних, українських полонених) і сказав, що той, хто повідомить про долю сина Девлет-Гірея Мустафу-ага, який цього літа воював в Україні, отримає нагороду й матиме милість його пана. Павлусь виступив і сказав по-татарськи, що він знає. Мулла хотів його розпитати, але юнак наполягав, що буде говорити лише з паном, і його повезли до Девлет-Гірея.

Девлет-Гірей мешкав у столиці кримського хана Бахчисараї. Коли приїхали, Павлусь сміливо заговорив до пана й сказав, що бачив Мустафу-ага в битві, а що з ним далі сталося, знає його сестра Ганна Судаківна, яка десь тут у Криму, в полоні.

Девлет-Гірей наказав розшукати Ганну, а Павлусеві дати все, що потрібно. Опинившись у світлиці сам, хлопець почав щиро молитися й дякувати Богіві.

Через три тижні Ганну знайшли й повезли до Девлет-Гірея. Павлусь попросився зустріти сестру.

Коли Ганнуся побачила брата, то зомліла. Її відлили водою. Дівчина пересіла на коня, і вони поїхали, дорогою про все поговоривши та домовившись. Єдине, чого вони боялися, так це того, щоб лубенський полковник до того часу не стратив Мустафу.

IX

Настала зима. Павлусеві було дивно без снігу, сумно без веселих різдвяних свят, колядування, катання на санчатах.

Нарешті прибув гонець зі звісткою, що Мустафа живий і їде додому.

Павлусь зрадів і побіг до жіночого відділу, де була Ганнуся, повідомити новину. Потім хотів поїхати зустрічати Мустафу, але повернувся: його взяла злість за ті кривди, що заподіяли їм татари.

Вранці їх із сестрою покликали до пана. Девлет-Гірей сказав просити всього, чого захочуть. Діти попросили волі. Павлусь раптом згадав про Остапа Швидкого, свого земляка, який його рятував у неволі, і випросив волю й для нього.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Захоплива героїко-романтична повість А. Чайковського "За сестрою" розповідає про страшні напади татар на українські землі, про те, як брат вирушив на пошуки сестри, що потрапила в полон. Павлусеві довелося виявити велику сміливість, витримку, кмітливість, щоб потрапити в Крим і знайти спосіб урятувати сестру. У які б скрутні обставини не потрапляв хлопець, він ніколи не втрачав почуття людської гідності, не зраджував християнської віри. Це допомогло йому вистояти й досягнути мети, незважаючи на його молодий вік.